

- 1 Anton Slodnjak v: Fran Levstik, Zbrano delo, 4. knj., Ljubljana 1954, str. 482.
- 2 N. d., str. 498; Boris Paternu, Levstikov Martin Krpan med mitom in resničnostjo, F. Levstik, Martin Kerpan z Verha, Ljubljana 1981, str. 17.
- 3 B. Paternu, n. d., str. 26.
- 4 Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, 2. knj., Ljubljana 1956, str. 433; 3. knj., Ljubljana 1958, str. 30.
- 5 Boris Paternu, Estetske osnove Levstikove literarne kritike, Ljubljana 1962, str. 12, 13.
- 6 Anton Ocvirk v: I. Prijatelj, n. d., 4. knj., Ljubljana 1961, str. 488.
- 7 A. Slodnjak v: F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 488.
- 8 B. Paternu, Estetske osnove . . . . str. 149.
- 9 N. d., str. 90.
- 10 A. Slodnjak v: F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 504.
- 11 A. Slodnjak v: F. Levstik, Zbrano delo, 7. knj., Ljubljana 1958, str. 403.
- 12 B. Paternu, Levstikov Martin Krpan . . . . str. 22.
- 13 B. Paternu, Estetske osnove . . . , str. 155.
- 14 I. Prijatelj, n. d., 2. knj., str. 264, 422.
- 15 B. Paternu, Estetske osnove . . . , str. 66.
- 16 Prim.: Janko Kos, Pregled slovenskega slovstva, Ljubljana 1974, 125 sled.
- 17 Angelos Baš, O „ljudstvu“ i „ljudskem“ v slovenski etnologiji, Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978, str. 84.
- 18 F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 25, 26, 28–29.
- 19 F. Levstik, Zbrano delo, 8. knj., Ljubljana 1959, str. 226.
- 20 A. Baš, O „ljudstvu“ in „ljudskem“ v slovenski etnologiji, str. 84.
- 21 I. Prijatelj, n. d., 2. knj. str. 248.
- 22 Edvard Kardelj /Sperans/, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1957, str. 72.
- 23 N. d., str. 34.
- 24 N. d., str. 8.
- 25 N. d., str. LVIII, 56, 124, 149.
- 26 I. Prijatelj, n. d., 2. knj., str. 302, 325, 331.
- 27 E. Kardelj, n. d., str. 144.
- 28 I. Prijatelj, n. d., 2. knj., str. 389, 469.
- 29 N. d., 4. knj., Ljubljana 1961, str. 203.
- 30 Prim.: F. Levstik, Zbrano delo, 8. knj., str. 10.
- 31 F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 19.
- 32 N. d., str. 182.
- 33 N. d., 9. knj., Ljubljana 1961, str. 449–450.
- 34 N. d., 8. knj., str. 23, 24, 31.
- 35 N. d., str. 79–91.
- 36 N. d., str. 12, 113; 9. knj., str. 98, 273.
- 37 N. d., 10. knj., Ljubljana 1978, str. 226.
- 38 I. Prijatelj, n. d., 2. knj., str. 405.
- 39 N. d., str. 429.
- 40 A. Slodnjak v: F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 482.
- 41 F. Levstik, Zbrano delo, 8. knj., str. 219.
- 42 N. d., 9. knj., str. 73.
- 43 Prim.: B. Paternu, Estetske osnove . . . , str. 254.
- 44 F. Levstik, Zbrano delo, 4. knj., str. 24.
- 45 Anton Ocvirk v: I. Prijatelj, n. d., 3. knj., str. 406.

SLAVKO KREMENŠEK

PRIČEVANJA FRANA LEVSTIKA O NOŠI

Dela Frana Levstika vsebujejo tudi nekatera etnološka pričevanja. To so pričevanja o posameznih toriščih tako duhovne in družbene kakor materialne kulture. Za materialno kulturo so poučnejši Levstikovi podatki o določenih gospodarskih panogah (največ o čebelarstvu¹), pa tudi o noši v njegovem času. Ta pričevanja o noši niso tolikanj pomembna kakor Trdinova, ki so najbogatejša med pričevanji slovenskih pisateljev v 19. stoletju o takratni noši², ne glede na to pa so vredna etnološkega upoštevanja. Levstikovi opisi noše izvirajo razen deloma podatka o tem, kako je bil oblečen Martin Krpan, iz avtopsije. Spričo natančnosti in zavesti odgovornosti v vsej Levstikovi dejavnosti so zato ta njegova pričevanja praviloma zanesljiv vir. Žal ti zapisi ne obsegajo zaokroženih podob o poglavitnih prvinah tedanje noše, temveč objavljajo praviloma samo njene posamezne odlomke, in sicer v drugem kontekstu.

Levstik je opisoval tako meščansko kakor kmečko nošo. Njegova pričevanja o meščanski noši se nanašajo na tretjo četrtino 19. stoletja. V tistih letih so v Srednji Evropi in tako tudi na Slovenskem označevale modo v meščanskem ali višjem oblačilnem območju naslednje značilne poteze. Moška vrhnja oblačila so bili daljši suknjiči, ob posebnih priložnostih tudi fraki; ovratniki suknjičev in frakov in pa srajc so bili razmeroma nizki. Hlače so bile dolge in brez zalikanih robov. Poleg cilindrov so nosili mehke klobuke. Ženske obleke so bile glede na telesne oblike deloma nenaravnega videza, saj so bile krinoline (v navado so prišle po l. 1840) zelo široke. Vsakdanje obleke so bile zaprte, druge precej razgaljene. Poglavitno žensko pokrivalo so bili majhni, sčasoma večji klobuki³.

Nekatere od navedenih modnih značilnosti je pri nas izpričal v skromnem obsegu tudi Levstik. Tu gre odmisli njegovo omembo zelenega suknjiča in klobuka z velikimi robovi nekega osmošolca in pa črnega suknjiča in včasih belih dolgih hlač nekega gospoda (1853/54)⁴, ki komaj kaj pove, temveč gre za te Levstikove podatke.

L. 1863 je omenil široka in dolga moška oblačila, kakršna je terjala nadrobna meščanska moda tistih dni: „vendar ne tiste vrste (obleka), katera je zdaj v navadi med salonskim svetom . . . Hlač ni bil oblekel tako širokih, da bi v njih bil izgubil človeka . . . Gospodje velikih mest dandanes obilo čislajo tolike suknje, da se za njimi vlačijo po tleh“⁵. Hkrati je potrdil cylinder: „je obsenčeval njegovo čelo črn klobuk, zelo visokega, samo nekoliko potlačenega oglavja“⁶. To Levstikovo pričevanje soglašja z označbo tedanje nadrobne mode v mestih, kakor jo je prispeval Valentin Zarnik: „mi nosimo po angleški šegi še več kot na pol preširoke hlače in paletote in burnuse, da bi lahko dva in tri take pod se vzeli“⁷. Cylinder je Levstik sporočil 1865/66 tudi kot pokrivalo podeželskega učitelja⁸.

L. 1869 je v poglavitnem povzel takratno žensko modo v mestih: „Pokrije se lep klobuček, kakoršne zdaj nosijo, da na glavi žedi, kot pokrivača na lonci, krilce se vzame kratko, samo nekoliko niže od kolen, ter tako tesno, da je v njem telo videti ozko, kakor trlica; zastor se ne opaše spredaj, dene se zad⁹, kakor imajo tisti, ka rudo kopljejo, črevljiček se obuje na grozno visocih petah; kite se prodade, kolikor kdo zanje ponudi, — pa s kodrasto, študentovsko glavo, s papirnatim mahalom in starim solčnikom v roki hajdi po širocem svetu!“¹⁰.

Bolj je stari, bolj jä nor.

(Iz Haloz; zapisala Nežka Vaupotič)

Z Levstikovimi pričevanji se spopolnjujejo doslej znani podatki o surkah¹¹ na Slovenskem. Po Trdinu so v Ljubljani 1848 vpeljevali mladi ljudje oblačilne prvine s Hrvaškega, kakršne so izrecno izražale pripadnost narodnemu gibanju, ali zlasti surke¹². Na vzhodnem Slovenskem Štajerskem se je dogajalo to že malce prej¹³. Na Hrvaškem so začeli nositi surke Gajevi privrženci ob manifestacijah¹⁴, kmalu pa marsikdaj tudi sicer¹⁵. Podobna je, da je del slovenske mladine, ki je bil privržen narodnemu gibanju, prevzel od hrvaških ilircev (tudi od Vraza) surke kot vnanje znamenje svoje usmeritve. Ščasoma, zlasti v čitalniški dobi pa so postale na Slovenskem surke pogostnejše oblačilne prvine pri meščanskih pripadnikih narodnega gibanja.

Slednja ugotovitev je razvidna tudi iz Levstikovih zapisov. Kakor Zarnik¹⁶ je tudi Levstik izpričal surke kot oblačilni izraz opredelitve k našemu narodnemu gibanju. L. 1863 je ob vabilu na ljubljanski „kupčijski ples ali bal“, v katerem je bilo rečeno: „Prosi se, da bi povabljeni prišli v črnem fraku“, sodil: „Zelo pak se mi dozdeva, da vzrok te opombe ali zapovedi so le ‚surke‘. Žalostno bi bilo, če je to res, ker bi potem bil odbor kriv razprtije, ki utegne iz tega postati, in škodovati lepemu namenu. Mi smo Slovenci (če hočete, tudi Kranjci), in če smem v tej obleki, v ‚surki‘, celo stopiti pred svetlega cesarja, kateremu smo dolžni dajati največjo čast, pa če me sam cesar sprejme v tej obleki: potlej mislim, da se ne more nad njo spotikati največji gospod ali gospodična iz Ljubljane. S to nedolžno rečjo ne delajte dražila in škode svojemu namenu! Mislite, da smo v svoji hiši; da je naša dežela slovenska in da naša obleka niso francoske¹⁷ perutnice!¹⁸“.

Če je ob tem Levstikovem članku nastala opomba, da „so zavedni Slovenci začeli nositi tudi pri slovesnih prilikah po hrvaškem zgledu ‚surke‘¹⁹, to drži, ni pa v isti opombi povedano natančno mnenje, da je bil frak „uradno in slovesno oblačilo nemških birokratov in liberalcev“²⁰, saj niso edinole ti tedaj nosili frakov, temveč so jih nosili deloma tudi zavedni Slovenci.

In Levstik je poročal, da so 1863 trije ljubljanski gimnazijci, ki naj bi bili na telovo nosili v procesiji svojo zastavo, imeli na sebi „slovensko obleko — surke“. Katehet jih je zato vprašal: „Kaj ni med vami nikogar v črnem fraku?‘ Odgovorili so, da ne. Gospod vodja pak je rekel: ‚Torej pojdemo brez zastave za procesijo.‘ Tako se je tudi zgodilo. Vprašamo: Od kdaj je frak postal Bogu dopadljivejši nego surka? Če po drugih slovanskih gimnazijah učenci smejo brez kazni in bojzani surke nositi, kadar in kakor hote, zakaj bi jih pa ne smeli naši gimnazijski učenci, med katerimi je lani bilo 590 Slovencev, pa le 80 Nemcev in 2 Laha.“²¹

Posredno je razvidna enaka označba surk tudi iz neke Levstikove zabavljice, 1870²². — Poleg surk sta sporočeni še drugi oblačilni prvini, ki sta kazali, da so bili njuni nosilci privrženi slovenskemu narodnemu gibanju. Zarnik je 1861 omenil, da so nosili nekateri Slovenci kot znamenje svoje usmeritve ovratnice v narodnih barvah²³; na taboru v Vižmarjih 1869 so bili „gimnazijci z domnevno narodnimi čepicami“²⁴. Ali so nemara bile „domnevno narodne čepice“ tista pokrivala, o katerih je pisal Trdina, da so jih 1848 v Ljubljani začeli nositi gimnazijci: „rdeče kape naših hrvaških in srbskih bratov“²⁵?

Poleg omenjenih oblačilnih prvin je tudi sokolski kroj izražal privrženost našemu narodnemu gibanju. Telovalno društvo Južni Sokol, ustanovljeno 1863, oziroma

Ljubljanski Sokol, kakor se je od 1869 glasilo njegovo ime, je bila organizacija s poudarjenim narodnim predznakom. Njen kroj je Levstik deloma opisal 1866 in 1870. V prvem opisu pravi, da je sodil k sokolskemu kroju „klobuček“²⁶, v drugem pa pove nekaj več: „Pred mano je stal en mlad, prav čuden človek, da tacega še nejem nikjer zalotil. V rdeči srajci je bil prišel; jastrebovo pero si je bil vtaknil za klobuk“²⁷. To so bili posamezni sestavni deli takratnega sokolskega kroja. Ves kroj pa je bil spočetka takle. Posnemal je kroj češkega Sokola: pokrivali sta bili okrogla črna čepica s peresom ali klobuk s peresom; srajca je bila rdeča, medtem ko so bile dolge hlače in surka svetlo rjave²⁸.

Nemško telovalno društvo v Ljubljani, Turnverein, ni imelo kroja, v katerem bi bili njegovi člani nastopali v javnosti. Ob takšnih priložnostih so „turnarji“, kakor so jih imenovali Slovenci, nosili siceršnje obleke²⁹, značilno pa so si krasili klobuke. Po napadu kmetov na „turnarje“ na Ježici 1868 je Levstik istega leta poročal, da so „žilave kmečke pesti nad Ljubljano pri Ježici („turnarje“) v beg zapodile, da so jim želodi opletali na klobučkih“³⁰. „Turnarji“ so namreč „imeli na klobukovih trakovih po dva želoda. Hrastovo drevo je bilo simbol nemštva in z njegovimi sadeži so turnerji označevali svojo miselnost.“³¹ L. 1868 se v drugem Levstikovem pisnu omenja „turnarji“ kot „Stari sivolasi želodarji“³², v tretjem pa je besed o želodih „iz hrvatovega listja na klobučkih“³³. Ta okras na klobučkih nemških in nemškutarskih telovalcev so imeli Slovenci za značilnost v njihovem oblačilnem videzu, saj je po spopadu kmetov s „turnarji“ 1869 na Jančah vedel ob tem Levstik istega leta povedati, „da so bili kmetje turnarjem nekje naredili slavolok z napisom: ‚Hali halo, želodov več ne bo!‘“³⁴.

V tistih letih je veljal pri Slovencih tudi cilinder kot vnanje znamenje nemške oziroma nemške liberalne usmeritve. Kajti Levstik je 1870 napadel Dragotina Dežmana m. dr. s tem, da ga je ironiziral, ko mu je položil v usta besede: „zaradi nemškega cilindra, brez katerega je svobodoljubnik moje vrste podoben devici brez nedolžnosti“³⁵.

Bela ruta je pomenila oblačilno znamenje liberalne usmeritve. Na naslov Etbina Henrika Costa je Levstik 1871/76 napisal tudi stiha: „Poprej si bil svobodoljubno / del ruto humboldtsko za vrat;“³⁶. Ni mogoče razvideti, ali gre razumeti stiha dobesedno ali v prenesenem pomenu.

V obeh primerih pa je „ruta humboldtska“ označevala liberalno mislečega in čutečega človeka“ (ime je dobila po nemškem naravoslovcu Alexandru von Humboldt [1769–1859], ki je bil v političnem pogledu liberalno usmerjen in je tako rekoč zmerom nosil belo ovratnico)³⁷. Kako so bili podeželski duhovniki oblečeni v tretji četrtini 19. stoletja, deloma ugotovimo iz Levstikovega opisa, ok. 1871: nosili so „dolgo črno suknjo, visok in svetel klobuk (=cilinder), svetle škornje in tak ovratnik pod brado, kakor naš gospod župnik ali kaplan“³⁸.

Kakšen pa je utegnil biti oblačilni videz samskega znanstvenika, je sporočil Levstik 1887 v opisu Gottfrieda Muysa, ravnatelja licejske knjižnice v Ljubljani. Ta je pred poroko 1872 „hodil . . . vedno z marelo pod pazduho, a tako slabo oblečen, da je često imel raztrgane hlače in črevlje zašite se svojo roko, posebno na petah z debelo šivanko in krepkim belim koncem (cvirnom) . . . a novce je imel že poprej, časi polne žepe srebra v zakrpanih hlačah“. Po poroki pa je Muysova žena takoj poskrbela, da je nehal nositi dežnik, in „ga je preoblekla v snažnejše

suknje, hlače in čevlje³⁹. Kaj takega pa nikakor ni bilo pravilo. Levstika, ki ni bil poročen in je bil pisatelj, jezikoslovec in od 1872 naprej skriptor licejske knjižnice, se pravi Muysov poklicni kolega, se je Franja Koširjeva spominjala, da je bil „vselej primerno, dostojno oblečen“⁴⁰.

Raven takratne oblačilne kulture pri delu izobražencev spričuje Levstikov podatek, zapisan ok. 1860, da (tudi) izobraženec ni nosil spodnjega perila in da si je loščil obuvalo le ob nedeljah: „ne nosim svitec. Ali ob nedeljah vendar namažem čevlje, tudi ruto denem za vrat“⁴¹ (rute ali ovratnice so bile potemtakem v navadi predvsem o prazničnih dneh). V istem spisu je naveden izraz „županec na čevlju“⁴², ki pomeni krpo ali zaplato⁴³.

Naposled je Levstik 1863 prispeval z zapisom označbe „kebci in hlačarji“⁴⁴, tj. kmetje in gospoda⁴⁵, besedo, ki je izpovedovala eno od značilnosti tedanje moške noše v višjem oblačilnem območju. Besedam keba, kebast, kebček in kebec je v vseh pomenih skupno to, da izražajo nekaj manjšega⁴⁶, tako da je bila v pričujočem primeru beseda kebec soznačnica za tisto številnejše prebivalstvo, ki je v takratni družbeni ureditvi najmanj štel, se pravi za kmete. Beseda hlačarji v tej označbi pa je vzeta iz oblačilnega območja, v katerem je bilo za pripadnike višjih družbenih plasti v tistem času m. dr. značilno, da so nosili dolge hlače, drugačne kakor kmetje, ki so še povečini nosili podkolenske hlače.

Levstikova pričevanja o kmečki noši se nanašajo na drugo in tretjo četrtino 19. stoletja. V teh desetletjih ali, natančneje, do 70. let se je na Slovenskem Koroškem, Gorenjskem, Notranjskem, Dolenjskem (nekako do Kostanjevice), Primorskem (razen v Istri in vaseh okoli Trsta) in na Slovenskem Štajerskem (razen vzhodnega dela) kmečko prebivalstvo nosilo podobno. Značilno žensko oblačilo (tudi praznično) je bilo tod krilo z modrcem; pod modrc so se oblačili rokavci. Med ženskimi pokrivali je prevladovala peča, pri premožnejših kmetih avba. Skupne sestavine tamkajšnje moške noše so bile podkolenske hlače in srajca, ki je bila zatakajena za pas⁴⁷.

Od Levstikovih pričevanj o kmečki noši je najstarejše tisto iz l. 1858: „Bojec je bil čuden mož... Trdno se je držal stare noše, zato pa tudi ni imel oprt, in platnene hlače so mu nizko opletale. Dandanes je že malo takih dedov. Zginili so klobuki z dolgimi kraji pa nizkim oglavjem; mi le raje nosimo oglavje bolj visoko. Veselil sem se časi že od daleč, ako je od kod po cesti primigalo široko pokrivalo, ki je branilo dežja in sonca; veselil sem se rdeče opasnice in čevljev, ki so imeli golenice proti gležnju zavihane.“⁴⁸

Ta zapis pričuje o noši na začetku druge polovice 19. stoletja kakor tudi o noši v prejšnjem obdobju. Levstik tu najprej pove, da v starejši kmečki noši, kakršno je poznal, ni bilo ali največkrat ni bilo naramnic. Podatek se nanaša na njegova mlajša leta⁴⁹ in po vsej verjetnosti na dolenski kraje. Ujema se s spoznanji, po katerih notranjski kmetje proti sredi 19. stoletja po navadi niso nosili naramnic⁵⁰. Pač pa so v 30 in 40. letih 19. stoletja nosili naramnice ponekod na Gorenjskem⁵¹.

Levstik je bil v prvih treh desetletjih svojega življenja priča, kako se je tedaj spremenila oblika kmečkih klobukov. — V avstrijskih deželah so se v višjem oblačilnem območju najpozneje v drugem desetletju 19. stoletja kot moška pokrivala uveljavljali cilindri, ki so jih

poznali na evropskem zahodu že v zadnjem desetletju 18. stoletja in ki so potlej postali v Evropi najbolj priljubljeno moško pokrivalo v prvi polovici 19. stoletja⁵². Za slovensko ozemlje pa se zdi, da se je tod uveljavljala cilindrska vrst moških klobukov vsaj od 1820 naprej⁵³. Levstikov zapis ugotavlja, da so pri nas cilindre, ki so najprej prišli v nošo vladajočih družbenih plasti, prevzeli do srede 19. stoletja tudi med drugim prebivalstvom, in sicer v tolikšni meri, da je poglobljena oblika cilindra dotlej praviloma zamenjala klobuke, ki so bili drugače oblikovani ali starejšega videza. Tu nahajamo, drugače rečeno, enega od tedanjih modnih vplivov, ki je zajel vse skupine našega prebivalstva.

Opisano spremembo v obliki kmečkih klobukov je Levstik omenil še drugod. Istega, 1858. leta je poročal, da „dan danes ga (širok klobuk) ima malokje še kak 100-leten možiček“⁵⁴, 1863 je navedel, da je neki „star dedec“ nosil širok klobuk⁵⁵, in 1871 se je iz svojega otroštva spominjal mož pri maši „z velikimi klobuki pod pazduho“⁵⁶.

Od podeželskih pokrival je pri Levstiku nadalje beseda o slamnikih. Prvič 1854: „da mi izrase mlada cvetlica, / da mi izrase kita vesela, / ljubemu bom jo na slamnik pripela“⁵⁷, drugič 1887 (ko se je spominjal Franje Koširjeve poleti 1869): „Skoraj potem prideš Ti res, vsa potna v širocem in visocem, uže dobro rujavem slamniku“⁵⁸. Marsikateri vir o noši na Slovenskem v 19. stoletju govori o slamnikih v mestih in na deželi, pri moških in ženskah. Takrat so bili torej neredko pokrivalo; v navadi pa so bili tudi že prej, saj jih je sporočil Hacquet v drugi polovici 18. stoletja⁵⁹, Pohlin pa še v zgodnejšem obdobju⁶⁰. Slamnike so do ok. 1855 izdelovali tudi v velikolaškem okolišju⁶¹, tako da so morali biti Levstiku znani še od doma.

In 1870 je Levstik omenil „kapo... pod klobuk(om)“⁶². To so bile kmečke čepice s cofom, ki so bile v Levstikovem času znane na večjem delu ozemlja, ki je bilo navedeno zgoraj. Potrjene so na Slovenskem Štajerskem⁶³, Slovenskem Koroškem („žlajfica“, „kapa“, „smrtnica“)⁶⁴, Gorenjskem in Dolenjskem⁶⁵, tu tudi v Dobropoljski dolini⁶⁶ ali nedaleč od kraja, kjer je bil rojen Levstik, ki jih je tako poznal pač že zamlada.

V zapisu iz l. 1858 beremo še o rdeči opasnici in čevljih, tj. škornjih, ki so imeli golenice zavihane navzdol. Oboje je Levstik uvrstil med sestavine starejše moške noše na kmetih in je mel popolnoma prav. Opasice so bile na začetku 19. stoletja redke, medtem ko so bile v naslednjih desetletjih tako rekoč le še izjemni del kmečke noše⁶⁷. Janez Mencinger je opisal opasico kot „široko, svetlo-rdečo, volneno ovijačo“, ki je bila „čez pas vezana“ in je kazala, da je bil njen nosilec „cel kmet, zemljak“⁶⁸. Ta opis se nanaša na začetek 19. stoletja in se tako ujema s tem, kar vemo pri nas za tista leta o rabi takšnih pasov pri kmetih. Ali pa so bile opasice tudi sicer, ne samo v Bohinju, kakor poroča Mencinger, znamenje „celega kmeta, zemljaka“ se pravi lastnika celega grunta, tega do nadaljnjega ne vemo. Levstik ne pove v navedenem zapisu o tem ničesar, medtem ko je treba njegovo omembo „rdeče pasice“, nosil jo je star lončar, 1863⁶⁹, razumeti v tem pogledu drugače kakor Mencingerjevo omembo. Z drugimi besedami: na začetku druge polovice 19. stoletja so bile opasice na Dolenjskem le izjemne in, kot je podoba, niso bile oblačilno znamenje gruntarja. Škornji (beseda čevlji je v 19. stoletju pomenila povečini škornje) z navzdol zavihanimi golenicami so postali s sredo 19. stoletja v kmečki noši redki, če ne

izjemni⁷⁰; njihovo izročilo sega vsaj v drugo polovico 17. stoletja⁷¹. Škornji pa, ki so imeli golenice potegnjene navzgor čez kolena, so se na slovenskem podeželju deloma nosili še v tretji četrtini 19. stoletja⁷². To je 1871 izpričal za Gorenjsko tudi Levstik, ko je napisal, da so tedaj nosili „črne kožene hlače in škornje čez kolena . . . naši brdki mladi Gorenjci, katerim ta oprava tu ter tam tudi že priseda“⁷³.

Neke vrste različica kmečkih škornjev v Velikih Laščah (in okolici) v tretji četrtini 19. stoletja je razvidna iz zadevne Levstikove omembe 1863. V njej je povedano, da tamkajšnji škornji „pod kolenom zadaj kažejo pol meseca platnenih nogavic“⁷⁴. To je bila potemtakem luknja ali izrez navedene oblike; skozenj se je videl del spodnjega perila⁷⁵.

V 60. letih je zapisal Levstik očitno za praznični dan: „Za vratom ruto židano / in pruštof nosi čez ramo./ Na glavi ime pušeljc lep./ oj pušeljc lep, nageljnov cvet./ Klobuk po strani si je del,“⁷⁶. Beseda ruta v kmečki noši v 19. stoletju ni pomenila ovratnice, kakor za meščane, temveč ruto, kakršna je v poglavitnem znana dandanes. Beseda pruštof je označevala kmečki suknjič.

V zvezi s suknjiči se zdi nerazumljivo Levstikovo sporočilo iz l. 1869, da naj bi se bili možje na Kočevskem nosili po gosposko in tako oblečeni („vsi gosposki“) tudi delali. Pri Slovencih je bilo drugače: „Kaj bi . . . ljudje rekli, ako bi v svitlej suknji oral, kopal i sejal i kosil? . . . pri nas to nej tako“⁷⁷. V dosegljivih ugotovitvah v slovstvu o noši na Kočevskem ni nikakršnih podatkov te vrste⁷⁸, tako da si ne znamo razložiti, kako je nastalo Levstikovo sporočilo.

Kako je kmečka noša sledila meščanski, je Levstik za zapisom iz l. 1858 pripovedoval tudi še nekaj pozneje. L. 1871 je sodil, da se je v njegovem času noša na deželi hitro spreminjala in posnemala „gosposko“ nošo: „(hlače) so torej pomižkovale nekoliko na gosposko plat, kar me je tako veselilo kakor vsakega prostega Slovenca, ako more odsloviti staro nošo in hitro leteti na novejšo“⁷⁹. Če je nemara ta sodba na splošno nekoliko pretirana, jo je Levstik za 60. leta potrjeval v svojih domačih krajih glede dolgih hlač in krinolin. Kot rečeno, so pri nas na kmetih nosili v drugi in tretji četrtini 19. stoletja podkolenske hlače. Te so bile zvečine iz platna, sukna in irhovine. Irhaste hlače so spočetka rabile za praznične, sčasoma v določenem obsegu tudi za delovne dni⁸⁰. Levstik je 1869 pisal, da je bil „na . . . taborih . . . irhasti narod“⁸¹, in s tem povedal, da so kmetje na tistih taborih, ki se jih je on udeležil, nosili povečini podkolenske hlače iz irhovine⁸².

Približno v istem obdobju pa so se ponekod, npr. v Velikih Laščah, začele pri kmetih uveljavljati dolge hlače, saj pravi Levstik 1863 za Velike Lašče, da so „vas, ki ima toliko . . . dolgih hlač“⁸³. V nekaterih podeželskih krajih so torej v 60. letih v določenem obsegu sledili modi dolgih hlač, vendar so takrat v kmečki noši še zmerom prevladoval podkolenske hlače. — Podobno kakor z dolgimi hlačami v moški je bilo s krinolinami v ženski kmečki noši. Za Gorenjke je Zarnik 1861 poročal, da so pogosto nosile krinoline⁸⁴, za Velike Lašče pa je Levstik 1863 ugotovil, da je „ta vas . . . že začela obroče priditi v žensko obleko“⁸⁵. Krinoline so se potemtakem uveljavljale pri kmetih v razmeroma številnih krajih in razmeroma zelo hitro.

Prav poučen je Levstikov opis (1871) svoje praznične noše v otroških letih. Ok. 1840 je bil na proščanju takole napravljen: „Oblekel sem se torej svetemu Roku na čast

in sebi in veselje, kar sem se najlepše mogel. Srajca je bila tenka in bela, brezrokavnik pisan, samo hlače so se delale nekoliko predolge, ker so rekli, da tak, kakršen sem bil takrat jaz, naglo raste; a bile so nove ter ne iz kozlovih kož nego iz kupljene progaste tkanine, da so torej pomižkovale nekoliko na gosposko plat, kar me je tako veselilo kakor vsakega prostega Slovenca, ako more odsloviti staro nošo in hitro leteti za novejšo . . . Klobuk mi je bil toličko preobilan, da se je na glavi sukaj, kakor bi ga na kolu sredi njive ptičem na strašilo zibala sapa; nego imel je kosmato, živo dlako in svetlo, da-li⁸⁶ svinčeno prego⁸⁷ (šnodelj) na traku. Čevlje in rokavnika ni potreboval moje vrste človek“⁸⁸.

Otroci so razen v najpremožnejših rodbinah zmerom dobivali nekoliko večja oblačila, da so se takšna kar najdlje nosila. V času ok. 1840 se je zdelo kmečkemu dečku imenitno, če za praznik ni imel hlač iz irhovine, temveč je nosil hlače iz kupljenega in progastega blaga, kar je bilo v tistem okolju takrat pač redko, če ne izjemno. Kljub vsej tej praznični obleki je bil kmečki deček na proščanju (avgusta) bos. — Levstik je ok. 1871 omenil tudi pokrivalo svoje sestrice, „belo, pleteno otročjo kapico, s trakom pod brado privezano“⁸⁹.

Verjetno je 1858 hudomušnost sooblikovala Levstikov opis škofjeloške noše, kakršna naj bi bila v njegovih mlajših letih: „Rad bi vedel, ali se Ločanje še nosijo tako, kakor so se nekaj. Imeli so hlače do pod pazduhe, na hrbtu je pa čepela majhna zaplata, ki so ji rekli: jopič, da je bil ves človek tak, kakor bi ga v brenti prinesel“⁹⁰. — Kaže, da je Levstik tu pretiraval. Empirska moda je ženskam kakor tudi moškim premaknila pas precej više, kakor ga je narekovalo telo. Vendar ne poznamo ne v empirski ne v poznejši bidermajerski modi absurdnega primera, kakršnega je navedel Levstik. Moška noša v Škofiji Loki je imela po Goldensteinovi upodobitvi iz l. 1838 hlače visoko taljirane, nikakor pa ne tako zelo visoko, kakor trdi Levstik. Tudi kmečki jopič na tej upodobitvi je krojen v normalnih merah⁹¹.

Izpod Levstikovega peresa sta še opisa beraške noše. Po prvem opisu (iz srede 60. let) je 1842 nosil neki berač „dolgo kraško suktnjo vso zakrpano, neke raztrgane platnene hlače, za vratom tako zamotane, da je hlačnici na prsih tako na križ del, kakor ženske devajo rute“⁹², čevlje je imel z dratom sešite pa na rami jih je nosil, ker je bos hodil. Sicer je pa imel s seboj golido, da se je vanjo očedil, kadar je bilo treba, zajec, da se je izuval, kadar ni bil bos . . . Klobuka ni špogal nič, ampak golido je pokrnil na glavo, kadar je sonce peklo ali kadar je šel dež. Okrog sebe je imel pa vse polno malh prevezanih in po vrsti nabranih od najmanjše do največje. Najmanjša je bila tolika, kakor je culica majaronovih plevic, največja pa tolika, da je držala četrtinko žita.“⁹³

V drugem opisu (1877) se spominja: „Po svetu je hodil sloveč prosjak, kateri nij dočkal mojih dnij, a vendar sem tudi jaz o njem slišal mnogo pripovedk; kajti bil je osobiten človek. Ta može je od hiže do hiže proseč vedno s seboj prenašal vso posteljo: plevnico, ruho, odetal, in vrhu tega tudi čreveljski izuvalnik in kablico v svojo potrebo“⁹⁴. — Ali gre obakrat za istega berača? Če pa je v teh opisih beseda o dveh, različnih beračih, bi imeli pričevanji širši ali splošnejši pomen. V slednjem primeru bi bili nekateri berači nosili s seboj razmeroma precej opreme, s katero bi bili lahko sami zadoščali posameznim gmotnim potrebam.

Naposled je Levstik pričeval o tem, kako so se kmetje odkrivali duhovnikom. L. 1871 in ok. 1871 je to opisal

za čas proti sredi 19. stoletja. Ob srečanju z duhovnikom so pri kmetih na „deset korakov... z glav leteli klobuki“⁹⁵. Tudi sam se je kot deček „Samo po sebi se umeje... odkril, ko je voz (z župnikom) bil še daleč“⁹⁶.

Opombe

- 1 F. Levstik, Bučelstvo po izkušnjah in besedah retinjskega bučelarja Jožefa Oblaka, Zbrano delo VII, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1958, str. 205 d.
- 2 Gl. M. Jagodic, Narodopisna podoba Mengša in okolice, Mengeš 1859, str. 89 d; D. Zupančič, Ljudska noša v Trdinovem času, Dolenjski list, 16. julija 1959, št. 28–29, str. 5; D. Ževart, Janez Trdina kot etnograf, Nova obzorja XVI, Maribor 1963, str. 66 d; V. Novak, Ljudsko življenje v delih Janeza Trdine, Mengeški zbornik II/2, brez letnice, str. 51 d; A. Baš, Iz pričevanj Janeza Trdine o noši, Janez Trdina – etnolog, Ljubljana 1980, str. 27 d.
- 3 Gl. npr. B. Rudolf, Maske in časi, Ljubljana 1955, str. 172 d; M. Makarovič – A. Baš, Noša, Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana 1980, str. 125.
- 4 F. Levstik, osnutek nekakšne satirične potopisne zgodbe, Zbrano delo IV, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1954, str. 485 d.
- 5 F. Levstik, Deseti brat, Zbrano delo IV, str. 67.
- 6 Prav tam.
- 7 V. Zarnik, Pisma slovenskega turista III, Novice gospodarske, obertniške in narodne, 13. novembra 1961, št. 46, str. 377; A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo IV, str. 507.
- 8 F. Levstik, Pokljuk, Zbrano delo IV, str. 116.
- 9 Predpasnik se je zavezoval zadaj.
- 10 F. Levstik, Igra o krčmaričinu rejenki, Zbrano delo V, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1955, str. 246.
- 11 Surke so bili krajši ali daljši suknjiči, ki so bili spredaj počez izvezeni po vsej površini.
- 12 J. Trdina, Spomini I, Zbrano delo I, ur. J. Logar, Ljubljana 1946, str. 186; isti, Moje življenje, Zbrano delo III, ur. J. Logar, Ljubljana 1951, str. 515.
- 13 F. Ilešič, Korespondenca iz dobe našega preporoda, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XIX, Ljubljana 1909, str. 98.
- 14 F. Petre, Poizkus ilirizma pri Slovencih (1835–1849), Ljubljana 1939, str. 202.
- 15 L. Pesjakova, Iz mojega detinstva, Ljubljanski zvon VI, Ljubljana 1886, str. 680: „V množici se je (v 40. letih v Rogaški Slatini) pokazala in očitno odlikovala ‚zurka‘ – to je bila suknja od jako fine tkanine, obšita z ognjeno-rdečim robom in z enakimi vrvicami – nosili so jih hrvaška gospoda, moški in ženske“.
- 16 V. Zarnik, Pisma slovenskega turista II, Novice gospodarske, obertniške in narodne, 30. oktobra 1861, št. 44, str. 362.
- 17 Tu se je Levstik motil, kajti domovina fraka je Anglija; od tod je prišel v Francijo, nato a še drugam: gl. npr. Der Grosse Brockhaus, 15. izd., VI, Leipzig 1930, str. 422.
- 18 F. Levstik, Iz Ljubljane, 31. januarja, Zbrano delo VIII, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1959, str. 216 d.
- 19 A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo VIII, str. 405.
- 20 Prav tam.
- 21 F. Levstik, Iz Ljubljane, 4. dan junija, Zbrano delo VIII, str. 233 d.
- 22 F. Levstik, Pri „Slovenskem Narodu“, Zbrano delo III, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1953, str. 30.
- 23 V. Zarnik, Pisma slovenskega turista I, Novice gospodarske, obertniške in narodne, 14. avgusta 1861, št. 33, str. 270.
- 24 A. Slodnjak, dopolnilno gradivo k Levstikovemu spisu Nemškutarska promemorija, F. Levstik, Zbrano delo IX, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1961, str. 504.
- 25 J. Trdina, Moje življenje, str. 515.
- 26 F. Levstik, Ponižni, poboljšani Brencelj, Zbrano delo IV, str. 95.
- 27 F. Levstik, Potrebnik na vižmarskem taboru, Zbrano delo X, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1978, str. 30.
- 28 D. Stepišnik, Telovadba na Slovenskem, Ljubljana 1974, str. 25, d.
- 29 Ustno sporočilo univ. profesorja dr. D. Stepišnika.
- 30 F. Levstik, Brezova mast in ljubljanski nemškutarji, Zbrano delo IX, str. 16.
- 31 A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo IX, str. 467.
- 32 F. Levstik, Poglavje o nemškutarski omiki, Zbrano delo IX, str. 80.
- 33 F. Levstik, Nemškutarska promemorija, str. 101.
- 34 F. Levstik, Iz Ljubljane, 3. junija, Zbrano delo IX, str. 345.
- 35 F. Levstik, Dragutin Dežman, F. Levstik, Zbrano delo X, str. 77.
- 36 F. Levstik, Costi, Zbrano delo III, str. 32.
- 37 A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo III, str. 313.
- 38 F. Levstik, Spomini o verah in mislih prostega naroda, Zbrano delo IV, str. 181.
- 39 F. Levstik, Pismo Franji Guličevi, rojeni Malenškovi (Koširjevi), 13. februarja 1887, Zbrano delo XI, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1980, str. 383 d. Podobno je Muysov oblačilni videz po poroki povzel F. Šuklje, Sodobniki mali in veliki, Ljubljana 1933, str. 96.
- 40 F. Košir, Moji spomini, prepis, zapuščina dr. Avgusta Žigona, 1. škatla, Arhiv SR Slovenije v Ljubljani; gl. tudi A. Ocvirk, Levstikov duševni obraz, Levstikov zbornik, Ljubljana 1933, str. 119.
- 41 F. Levstik, Pisma o Špeli, Zbrano delo IV, str. 105.
- 42 F. Levstik, Pisma o Špeli, str. 106.
- 43 Deutsch-slovenisches Woerterbuch II, izd. A. A. Wolf, Laibach 1860, str. 1412; M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar II, Ljubljana 1895, str. 975; A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu izrazu, F. Levstik, Zbrano delo IV, str. 517.
- 44 F. Levstik, Iz Lašč, Zbrano delo VIII, str. 245.
- 45 Gl. A. Slodnjak, opomba k navedeni Levstikovi označbi, F. Levstik, Zbrano delo VIII, str. 411.
- 46 M. Pleteršnik, nav. delo I, Ljubljana 1894, str. 393; J. Š., Besedni paberki, Mladika XII, Ljubljana 1931, str. 351; Slovar slovenskega knjižnega jezika II, Ljubljana 1975, str. 309.
- 47 M. Makarovič – A. Baš, na nav. mestu.
- 48 F. Levstik, Popotovanje iz Litije do Čateža, Zbrano delo IV, str. 13.
- 49 Gl. tudi F. Levstik, Kerpan z Verha, rokopis, Zbrano delo IV, str. 428; isti, Pisma o Špeli, str. 105.
- 50 M. Makarovič, Slovenska ljudska noša, Ljubljana 1971, str. 39.
- 51 Prav tam.
- 52 Gl. npr. M. Braun–Ronsdorf, Modische Eleganz, Muenchen 1963, str. 43; Brockhaus Enzyklopaedie XX, Wiesbaden 1974, str. 817.
- 53 B. Rudolf, nav. delo, str. 161.
- 54 F. Levstik, Kerpan z Verha, str. 428.
- 55 F. Levstik, Deseti brat, str. 74.
- 56 F. Levstik, Iz minule srečne mladosti, Zbrano delo IV, str. 179.
- 57 F. Levstik, Mlinarica, Zbrano delo I, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1948, str. 27.
- 58 F. Levstik, Pismo Franji Guličevi, rojeni Malenškovi (Koširjevi), prepis, 4. februarja 1887, Zbrano delo XI, str. 376.
- 59 B. Hacquet, Abbildung und Beschreibung der suedwest- und oestlichen Wenden, Illyrer und Slaven, Leipzig 1801–1808, str. 34.
- 60 J. Mantuani, „Kraynska Kroneka“, Dom in svet XXI, Ljubljana 1908, str. 325 d; J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1912, str. 526 d.
- 61 A. Mrkun, Obrti in trgovina velikolaškega okraja, Ljubljana 1943, str. 18.
- 62 F. Levstik, Lesnike, Zbrano delo II, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1952, str. 224.
- 63 J. P. (Pajk), Noša štajerskih Slovencev, Zora V, Maribor 1876, str. 75.
- 64 M. Breyčeva, Slovenske noše na Koroškem, Etnolog V–VI, Ljubljana 1933, str. 9.
- 65 M. Ložar, Slovenska ljudska noša. Narodopisje Slovencev II, Ljubljana 1952, str. 215.
- 66 A. Mrkun, Narodopisno blago iz Dobrepolske doline, Etnolog VII, Ljubljana 1934, str. 29.
- 67 M. Makarovič, na nav. mestu.
- 68 J. Mencinger, Moja hoja na Triglav, Zbrano delo III, ur. J. Logar, Ljubljana 1963, str. 67, 70; gl. tudi M. Makarovič, Govorica slovenske kmečke noše, vodnik po razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju, Ljubljana 1981, str. 10.
- 69 F. Levstik, Deseti brat, str. 74.
- 70 Prim. M. Ložar, nav. delo, str. 213 d; M. Makarovič, Slovenska ljudska noša, str. 42.
- 71 J. W. Valvasor, Die Ehre Dess Hertzogthums Crain II,

- Laybach 1689, str. 111; gl. tudi M. Ložar, nav. delo, str. 213.
- 72 M. Ložar, nav. delo, str. 214; M. Makarovič, Slovenska ljudska noša, str. 42.
- 73 F. Levstik, Iz minule srečne mladosti, str. 175.
- 74 F. Levstik, Iz Lašč, 30. julija, Zbrano delo VIII, str. 244.
- 75 Prim. A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo VIII, str. 411.
- 76 F. Levstik, Kunčič in Urbanov pes, Zbrano delo II, str. 302.
- 77 F. Levstik, Igra o krčmaričini rejenki, str. 244.
- 78 S. Santel, O izvoru kočevske narodne noše, Kočevski zbornik, Ljubljana 1939, str. 340 d; M. Kundegraber, Gedanken zur Volkskultur der Gottscheer, 640 Jahre Gottschee, Klagenfurt 1970, str. 31 d.
- 79 F. Levstik, Iz minule srečne mladosti, str. 174.
- 80 M. Ložar, na. delo, str. 209 d; M. Makarovič, Slovenska ljudska noša, str. 38.
- 81 F. Levstik, Poglavlje o nemškutarski omiki, str. 80.
- 82 Levstik je poznal za določeno vrsto irhastih hlač besedo samice (Otročje igre v pesmih, Zbrano delo II, str. 77); to besedo je razložil: „Samice so jehaste hlače od ene ‚same‘ kože storjene, a ne od dveh“ (Zbrano delo II, str. 343). L. 1870 je Levstik izpričal irhaste hlače iz dveh kož; uganka: „Deset mož dve koži vleče proti Pravdanji vasi“ (Sveti doktor Bežanec v Tožbanji vasi, Zbrano delo IV, str. 145) namreč pomeni, da si mož oblači irhaste hlače, sešite iz dveh kož (A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, F. Levstik, Zbrano delo IV, str. 529).
- 83 F. Levstik, Iz Lašč, 31. marca, Zbrano delo VIII, str. 220.
- 84 V. Zarnik, Pisma slovenskega turista III, str. 377.
- 85 F. Levstik, Iz Lašč, 31. marca, str. 220.
- 86 A. Slodnjak, opomba k navedenemu Levstikovemu besedilu, Zbrano delo VIII, str. 533; da-li = dasi, četudi.
- 87 M. Pleteršnik, nav. delo II, str. 231: prega = zaponka.
- 88 F. Levstik, Iz minule srečne mladosti, str. 174 d.
- 89 F. Levstik, Spomini o verah in mislih prostega naroda, str. 181 d.
- 90 F. Levstik, Popotovanje iz Litije do Čateža, str. 14.
- 91 L. Kordesch, Erklarung der heutigen Bilderbeigabe, Carniolia, 2. septembra 1844, št. 71, str. 284 s sl.: M. Makarovič — A. Baš, nav. delo, sl. na str. 124.
- 92 Hlače so bile visoko krojene in preširoke.
- 93 F. Levstik, Pokljuk, str. 117 d.
- 94 F. Levstik, Pismo Franu Erjavcu 2. junija 1877, Zbrano delo XI, str. 253.
- 95 F. Levstik, Iz minule srečne mladosti, str. 177.
- 96 F. Levstik, Spomini o verah in mislih prostega naroda, str. 181.

ANGELOS BAŠ

LEVSTIK IN USTNO SLOVSTVO

Pisati in razmišljati o Levstiku na način kot je bilo to možno pri Trdini, je skoraj nemogoče, čeprav imata oba nekaj skupnih potez in nekaj skoraj identičnih „videnj“ o ustnem slovstvu. Rezultati takega razmišljanja pa so za etnologa karseda raznovrstni, ker postane Levstik nankrat etnološko „neobvladljiv“, čeprav s svojimi deli nudi obilico možnosti tudi za raziskave v tej smeri. O etnoloških problemih, predvsem o ustnem slovstvu, o „ljudskem jeziku“ o kolektivni poetiki ali na kratko o „folklori“ v Levstikovem delu je možno razmišljati na dva načina:

Najmanj problematična, a strokovno vprašljiva je metoda, s katero iz Levstikovih literarnih, kritičnih, satiričnih, znanstvenih in političnih besedil nabereмо stavke, rečenice in podobe, ki jih je Levstik vzel iz živega govora naših podeželov. Torej od kmeta. Kmetje pa so v naši zavesti — ljudstvo, torej je Levstik vključeval in pisal „ljudski jezik“, kakršnega poznamo iz ustnega slovstva. Tem rečenicam in podobam dodamo nekaj veznega teksta, ki je opremljen s citati iz Levstikovih del in zaključek je jasen. Levstik je folklorni pisec, njegov jezik je „ljudski“ z vsemi tistimi prvinami, ki ta jezik opredeljujejo kot ljudski. Martin Krpan je človek iz ljudstva, ki govori tudi ljudski jezik, deseti bratje so predstavniki najnižjega, to je našega kmečkega in hkrati slovenskega sloja. Kaj naj ta človek govori drugega, če ne klen in nepopačen ljudski jezik? Levstikovi literarni junaki so ljudski, čisti folklorni tipi. In če pretiravam in posplošujem naprej, lahko rečem, da je pisatelj prav z opisi in z jezikom zadel tipko našega človeka. Iz nepokvarjenega in specifično podeželskega okolja se junak preseli v literaturo in ta literatura odraža tudi okolje, iz katerega je junak prišel. Literarni junak v vsaki situaciji reagira po svoje, po naše, torej folklorno. In sklep. Levstik je folklorni pisec. Čeprav pretirana, je taka interpretacija možna, le da do zaključka pridemo po drugačni poti, z ekscerpiranjem folklornega gradiva iz Levstikovega zbranega dela. Raziskovalec že iz Levstikovega literarnega dela izlušči precej pomembnih informacij, ki mu dopolnijo sliko o ustnem slovstvu, o kolektivni poetiki in zabeleži dejstva, da so elementi folklore prisotni v Levstikovi literaturi. Te folklorne elemente tudi opiše, jih primerja in vgradi v sistem splošne folklorne poetike. Hvalevredno dejanje, vendar le do tedaj, ko v ta proces ni vključen sam Levstik kot literarni ustvarjalec. Elementov folklorne poetike Levstik ne skriva, nasprotno jih favorizira, vendar se je pri literarnem tekstu treba vprašati, na kakšen način to dela. Gre za banalno „citiranje“ ali za uveljavljanje folklornega sloga in jezika kot edine slogovne in jezikovne alternative literarnega jezika?

Problem se za raziskovalca postavi že ob pojmu ljudskega jezika. Literarni zgodovinar vključi ta jezik v kontekst celotnega literarnega dela, konkretno ozadje ljudskega jezika (z njegovo folkloristično ali etnološko povednostjo) pa je prepuščeno folkloristu ali etnologu, ki si začne razbijati glavo z vprašanjem kaj je ljudski jezik. Je to jezik našega kmeta? Torej je „ljudski“ jezik kmečki jezik? So te terminološke zadrege strokovnega ali ideološkega značaja? Kakorkoli že, nazadnje si raziskovalec (folklorist) prizna, da vprašanja ljudskega jezika ne more rešiti sam, čeprav se po svoji strokovni usmerjenosti ukvarja z njim. Nastanejo celo dvomi, ali je vprašanje „ljudskega jezika“, res izključno folkloristično področje.

Če sä od vuka pogovarjaš, te vuk pridä.
(Iz Haloz; zapisala Nežka Vaupotič)